

Отже, можна зробити висновок, що причиною динамічного зростання названих Церков, як за рахунок неофітів, так і прозелітів, є скоріше не “ловля душ”, а відповідність їх діяльності духовним пошукуванням чималого числа сьогоднішніх наших співвітчизників. І в майбутньому саме ті Церкви, котрі відповідатимуть актуальним духовним запитам українців та будуть здатні їх підносити, будуть привабливими й корисними для потенційних неофітів початку III тисячоліття – пошуківців “духовної їжі”, цих дітей і творців релігійної свободи, котрим Господь дарує переваги вільного вибору.

То ж ситуація, коли місії та “нова євангелізація” зустрічається з вільним вибором пошуківців, попри певні проблеми, сприяє можливостям розкриття величезного потенціалу неупередженого, адекватного, благодатного духовного самовизначення неофітів. Підкреслимо, що “новими” католиками, протестантами чи неохристиянами стають як правило особи, котрі прагнуть активного релігійного життя та самовдосконалення серед своїх однодумців та відкриті до духовного спілкування, зокрема новаційного. А в центральних-східних та південних теренах переважного впливу православної традиції – це, крім того, люди, що спромоглися на мужність і відповідальність власного нестандартного рішення, доведення сенсу якого якщо не оточуючим, так собі, спонукає їх до посиленої роботи над собою. Отже, якщо розглядати неофітів як суб’єктів релігійного вибору, право якого не може бути юридично обмежено та реально проконтрольовано, тоді й “нову євангелізацію”, просвітницьку, соціально-виховну діяльність будь-якої легально функціонуючої Церкви можна вважати правомірними кроками назустріч законних в умовах свободи совісті індивідуальних рішень.

Відтак, чинниками реального утвердження релігійної свободи в Україні через реалізацію свободи вибору релігійних переконань і організацій виступають, зокрема, “пошуківці хліба духовного” і неофіти. Вони, досягаючи цю свободу для себе, об’єктивно сприяють відповідному подальшому вдосконаленню державного релігійного законодавства та реалістичнішої політиці в релігійній сфері світської влади, розширюють видокрай своїх співвітчизників та спонукають їх до активного адекватного духовного самовизначення, підштовхують церковних лідерів до виявлення відповідей на виклики сьогодення.

Ю.Решетніков (Київ)

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ В УКРАЇНІ (бачення євангельських християн-баптистів)

Зростання останнім часом в нашій країні інтересу до релігійних питань, спроби осмислення ролі та місця релігії у житті окремої людини та у суспільстві пов’язані з дедалі зростаючим розумінням того, що релігія та релігійність є одним з наріжних каменів соціального життя особистості, соціальних груп та суспільства в цілому. І особистості, і соціальні групи, будучи носіями певних релігійних ідей, не живуть у вакуумі, а в контакті один з одним, створюючи полірелігійне суспільство. При цьому їхні релігійні інтереси тим чи іншим чином перетинаються, що викликає необхідність правового регулювання релігійної сфери, правового закріплення відповідних прав та обов’язків стосовно інших. Саме ступінь осмислення державою релігійних прав її громадян, закріплення цих прав, урегульованості питань релігійної сфери є одним з показників демократичності та цивілізованості тієї чи іншої держави.

Міжнародні пакти, котрі в певному сенсі є виразниками загальнолюдського досвіду, проголошують право на свободу думки, совісті, релігії чи переконань одним з найсуттєвіших прав кожної людини. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 25 листопада 1981 року, зазначає, що релігія чи переконання є для кожного, хто їх дотримується, одним з основних елементів розуміння ним життя та що свободи релігії чи переконань слід цілком дотримуватися та гарантувати їй.¹

Слід зазначити, що Україна визнає принципи і норми міжнародного права, розглядаючи їх як складову частину своєї правової системи (Ст.9 Конституції України). Тобто,

¹ Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення.- К., 1998.- С.151.

міжнародні правові документи з проблеми свободи буття релігії в суспільстві, які визнані Україною як частина свого законодавства, можуть використовуватися державними органами влади, а також зацікавленими фізичними та юридичними особами.

Як уже зазначалось, через те, що релігія постає суспільним явищем, вона потребує певного регулювання свого існування та функціонування у суспільстві. Ця потреба особливо збільшується в умовах вочевидь полірелігійного суспільства, яким якраз і є українське суспільство. Безумовно, що мова при цьому повинна йти про права та обов'язки носіїв релігії - як окремих осіб, так й релігійних організацій. Для опису умов існування та функціонування релігій в суспільстві, урегульованості прав та обов'язків громадян та організацій у цьому контексті використовується термін свобода релігії.

Свобода релігії – поняття, яке характеризує правові, суспільно-політичні, економічні можливості та гарантії для вільного релігійного самовизначення та самореалізації особистості, незалежного функціонування релігійних організацій та їхніх інститутів. Отже, ми повинні розглядати питання існування та функціонування свободи релігії у суспільстві на двох рівнях – особистому та інституційному.

На особистому рівні свобода буття релігії – це комплекс проблем, пов'язаних з правами і свободами людини в аспекті її ставлення до релігії та тих чи інших релігійних організацій, умовами і можливостями її вільної самореалізації в системі релігійних та арелігійних координат. На інституційному ж рівні це: характер взаємовідносин держави та релігійних організацій; місце релігії та її функціональна роль у суспільстві, правовий статус релігії та релігійних організацій, як носіїв релігії, нормативний простір діяльності релігійних організацій, рівень можливості реалізувати свої функціональні потенції у соціумі; питання міжконфесійних відносин.¹

Слід зазначити, що баптисти послідовно сповідують розуміння свободи як однієї з вищих фундаментальних цінностей людського буття. Вільям Єстеп, відомий церковний історик Америки, зауважує: “Бути баптистом – це значить вірити в релігійну свободу. Перші баптисти розуміли релігійну свободу як поняття, що має глибокі коріння в Писанні”.² Баптисти були першими, хто почав захищати повну релігійну свободу в Англії. В 1612 році Томас Хелвіс, керівник першої баптистської церкви в Англії, надрукував першу працю англійською мовою, в якій ясно виклав принципи релігійної свободи, і послав її королю Якову з рукописною припискою, в якій він зауважував, що король також є звичайною людиною і не має права встановлювати духовні закони - релігійна свобода однаково належить всім. Ця сміливість коштувала йому життя: він помер у в'язниці в 1616 році.

Це достатньо загальновідомий факт, що євангельські християни-баптисти завжди і за всіх умов відстоювали свободу совісті для всіх людей, незалежно від національності, раси і віросповідання. Саме цим і пояснюється той факт, що соціал-демократи Російської імперії, розглядаючи питання встановлення свободи совісті як одну зі своїх політичних вимог, шукали в баптистах спільників для політичної боротьби. Баптизм – одна з небагатьох, а можливо і єдина в світі релігійна течія, котра, навіть володіючи державною владою (відомо, що багато президентів США були баптистами), ніколи не забруднила своїх рук кров'ю релігійних переслідувань. В брошурі, яка розповідала про євангельських християн-баптистів в роки перебудови, говорилося: “Кожна людина відповідальна за свої переконання тільки перед Богом. “Бог є свобода і дає свободу, – писав М.Бердяєв, – Він не спонукає Себе визнавати.” Ось чому баптисти нікого ніколи не переслідували за переконання та віддавали перевагу тому, щоб бути ковадлом замість молота”.³

Українська держава в цілому розуміє важливість релігійної сфери та її урегульованості для громадського життя та побудови демократичного суспільства. Це розуміння реалізується у прийнятих законах та інших правових актах, що тим чи іншим чином окреслюють права громадян у контексті їх ставлення до релігії, регулюють діяльність релігійних організацій. Але реалізація законів чи правових актів, прийнятих вищими органами державної влади, на практиці залежить від сумлінності конкретних чиновників, а то й від їх особистої позиції. Особливо там, де закон, через свою недосконалість, дає простір для тлумачення і диференційованого застосування. Це якраз в значній мірі й визначає реальний стан релігійної

¹ Михайло Бабій. Свобода буття релігії в суспільстві: сутність, проблеми // Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення.– К., 1998.– С.14-15.

² Religions Freedom. Foundations of Baptist Heritage. Nashville, TN, 1989. – p.1.

³ Євангельские христиане-баптисты. Сохранившие верность евангелию. – М., 1992.– С. 5.

свободи в Україні.

Що стосується практики реалізації законів, що регламентують релігійну сферу, як прямих порушень закону практично не зустрічається. В той же час зустрічається безліч непрямих порушень, переважно пов'язаних з особистими позиціями керівництва державних органів або навіть й рядових чиновників. Однією з сфер порушень виступає реалізація права на альтернативну службу у зв'язку з релігійними переконаннями. Слід зазначити, що євангельські християни-баптисти менше зустрічаються з порушенням цього права. В той же час інші протестантські спільноти, особливо представники так званих новітніх релігійних рухів, часто зустрічаються з такими порушеннями, від їх представників вимагають надання документів, прямо не передбачених діючим Законом та Положенням.

Проблемою залишається й отримання землі під будівництво культових споруд. Дуже часто це пов'язано із тим, що отримання земельної ділянки вимагає великої кількості узгоджень, тобто кожна з інстанцій або відповідний чиновник практично має право накласти вето. Так, наприклад, в Ільчовську, навіть незважаючи на згоду мера міста, місцева санепідемстанція три роки не давала згоди на виділення землі під будівництво молитовного будинку. Відомі випадки, коли місцева влада через упереджену позицію окремих чиновників або під тиском представників іншої конфесії не тільки протягом довгого часу не давала згоди на будівництво культової споруди певної конфесії, але й навіть скасовувала раніше прийняте рішення або ж вимагала внести такі зміни у проект, які повністю перекреслювали саму ідею культової споруди. Так, в Запоріжжі влада під тиском православної церкви скасувала своє рішення про виділення землі громаді євангельських християн-баптистів; в Одесі мусульманам заборонили будувати мінарет, тому внаслідок цієї заборони, замість мечеті вони були вимушені будувати культурний центр, оскільки мечеті без мінарету не існує. На жаль, існує багато випадків упередженого ставлення з боку представників місцевої влади до тих чи інших конфесій, що призводить до привілейованого становища однієї з них, громади якої отримують найкращі ділянки, в той час як інші можуть отримати ділянки лише десь на околицях.

Може найбільш значущим залишається порушення принципу, прямо записаного в підписаних Україною міжнародних деклараціях, згідно з яким батьки мають право на освіту своїх дітей згідно зі своїми переконаннями. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19 грудня 1966 року /ст.3 п.3/ передбачає, що батьки та опікуни вільні обирати для своїх дітей не лише державні школи, але й інші, які відповідають мінімуму вимог до освіти, встановленому державою, та забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей згідно зі своїми переконаннями.¹ Те ж саме говорить й у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 19 грудня 1966 року.² Згідно з Законом про освіту, остання в Україні носить світський характер (ст.6 Закону). Стаття ж 9 того ж Закону вказує, що заклади освіти в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви /релігійних організацій/, мають світський характер, крім закладів освіти, заснованих релігійними організаціями.

Але світський характер освіти на практиці, як і раніш, означає її атеїстичну спрямованість, в тому числі в школах продовжується безальтернативне вивчення теорії еволюції та відповідної теорії походження людини. В той же час програми з деяких предметів, особливо з українознавства та валеології, зазнали впливу певних релігій. Також, на жаль, реальна обстановка в багатьох державних загальноосвітніх школах зовсім не сприяє моральному та духовному вихованню молоді. Усе це змушує віруючих батьків думати про якусь альтернативу державній школі.

Деякі релігійні організації зараз намагаються відкрити загальноосвітні школи, в яких би викладання та виховання будувалось би на певних релігійних цінностях. Але певні загальноосвітні школи, засновниками яких є релігійні організації або окремі громадяни, які сповідують ту чи іншу релігію, в більшості випадків знаходяться у нелегітимному становищі, причому їх відкриття практично знов-таки залежить від позиції керівництва обласного відділу народної освіти. Проблема полягає у відсутності законодавчої розробки цього питання. Діюче ж законодавство дає формальний привід для відмови в реєстрації вказаних шкіл, оскільки ст.19 Закону про освіту, перераховуючи підстави створення закладів освіти (соціально-економічні, національні, культурно-освітні потреби), не називає серед них потреби, пов'язані з релігійними

¹ Международная защита прав и свобод человека. Сборник документов.- М., 1990.- С.20.

² Там само. - С.32.

переконаваннями батьків. Саме на це й посилаються противники відкриття загальноосвітніх шкіл на релігійній основі.

Запровадження в школах Західної України курсу з християнської етики призвело в окремих випадках до порушення рівноправ'я учнів в залежності від їх ставлення до певної релігійної традиції. Тому ідея запровадження згаданого курсу в межах усієї України викликає певне побоювання як з боку взагалі його відповідності Конституції та законодавству, так і з боку того, хто-таки буде впроваджувати його у життя.

Також залишається недостатньо врегульованим на законодавчому рівні й питання оподаткування релігійних організацій, процедура їх постановки на облік в державних податкових адміністраціях, порядок їх відповідної звітності. Існуючі ж законні та підзаконні акти розраховані на суб'єктів підприємницької діяльності, що створює додаткові труднощі для релігійних організацій, які хоча й не є, у своїй переважній більшості, суб'єктами вказаної діяльності, але вимушені заповнювати нескінченну кількість паперів, передбачених відповідними нормативними актами.

Останнім часом почалось обмеження права протестантських громад на проведення духовної роботи у місцях позбавлення волі та військових частинах. В той же час в багатьох частинах присяга зараз відбувається за безпосередньої участі представників певних конфесій, над військовослужбовцями, в тому числі й над тими, хто належить до іншої релігійної традиції, звершуються відповідні обряди тощо. Деякі частини та навіть держані управління заключають договори про духовну опіку свого особового складу з боку певних конфесій. При цьому не враховується ні бажання самого особового складу, ні належність його представників до інших релігійних груп.

Однією з найбільш серйозних проблем у контексті свободи релігій, є проблема, пов'язана зі свідомістю багатьох наших громадян, а саме відсутність у суспільстві традицій толерантного ставлення до інших, упередженість, певна конфесійна заангажованість. Саме ця проблема й викликає прямі та непрямі порушення діючого законодавства з релігійних питань. У зв'язку з цим особливого значення набуває відповідальність засобів масової інформації за формування ставлення громадян до представників тієї чи іншої релігії та конфесії, керівників релігійних організацій за формування міжконфесійних стосунків. Безумовно, що як ЗМІ, так і керівники деяких конфесій мають великий вплив на формування відповідної громадської думки, що покладає на них велику відповідальність. Слід відзначити, що деякі ЗМІ, особливо центральні, за останні декілька років зробили крок від конфесійної заангажованості до нейтральної позиції у релігійних питаннях. Це можна лише вітати. В той же час проблема конфесійної заангажованості залишається актуальною для багатьох ЗМІ, особливо місцевого рівня, також проблемою залишається іноді некомпетентне освітлення тих чи інших релігійних подій, надання неперевіреної інформації, яка може ображати релігійні почуття представників тієї чи іншої релігії або формувати негативне, навіть вороже, ставлення до них. Вище зазначалась й відповідальність у цьому контексті керівників релігійних організацій. Сумнівно, щоб листівки, на взірць сумно відомих «Обережно, сектанти!», сприяли вихованню толерантності українських громадян, дотриманню релігійних свобод та рівноправ'я, а врешті-решт громадському миру та побудові демократичного суспільства.

Будемо сподіватися, що з часом вже зазначені проблеми будуть вирішені, утвердиться зрештою послідовне дотримання принципу релігійної свободи та рівноправ'я в українському суспільстві.